

Observations sur *Syrhaptus paradoxus* Waarnemingen van Steppehoenders

J.P. van Wickevoort Crommelin

(Vertaling & bewerking: Frank Dorël & Ruud Vlek)

De woestijnen in het westen van Azië worden bewoond door een interessante vogelsoort, die door Pallas werd beschreven onder de naam *Tetrao paradoxa*, en later door Temminck als de 'Heteroclite van Pallas' (lett.: de Onregelmatige van Pallas).

Hoewel de meeste naturalisten dit hoen als uitsluitend Aziatisch beschouwen, blijken er namelijk onregelmatig invasies van deze soort in Europa plaats te vinden, en vier jaar geleden (1859) vond een trekbeweging plaats waarbij zelfs de Noordzee werd bereikt.

In dat jaar werden in de duinen van Zandvoort vanaf juli twee exemplaren waargenomen. De jachtopziener meldde dat hij de vogels aanvankelijk voor plevieren hield, vanwege de snelle en rechtlijnige vlucht. Later dacht hij dat het buitengewone en abnormale tortelduiven waren, en verbaasde zich erover dat hij hen nooit op een tak zag zitten.

De twee Heterocliten hadden een betrekkelijk klein terrein als verblijfplaats uitgekozen, waar ze zich bijna altijd op het onbegroeide stuifzand ophielden. Later zochten ze de aardappelveldjes op (in de duinen werden toen op kleine veldjes aardappelen verbouwd, de zogenaamde duinpiepers - F.D.). De droge en zandige bodem die na het oogsten braak lag, beviel hun bijzonder. Hun voedsel bestond vooral uit Wilde Boekweit (*Fagopyrum esculentum*) en Spurrie (*Spergula arvensis*). Men heeft hen nooit jacht op insecten zien maken. De vogels hadden een scherpe, doordringende roep en lieten als ze opvlogen een gefluit horen, dat overeenkomst vertoont met dat van de Griel, een soort die in klein aantal in onze duinen broedt.

De vogels waren schuw, zodat ze slechts vanuit dekking waren te observeren. Deze schuwheid nam nog toe, toen jagers ze probeerden te schieten. In de eerste dagen van oktober werd er één aan de vleugel verwond, maar deze kon niet worden bemachtigd.

Eén of twee dagen later werd de vogel teruggevonden en gedood met stokslagen; het vormt thans één van de sieraden in de collectie van het Koninklijk Zoölogisch Genootschap te Amsterdam. Het tweede individu werd pas op 26 oktober door een gewerschot verwond; helaas ontsnapte het aan de zoektochten der jagers. Dit laatste exemplaar was volgens de jachtopziener het grootste en mooiste; hij had strepen over

de vleugels en op de staart, die ook langer was dan die van zijn metgezel.

Onze waarnemingen van deze twee vogels waren beschreven en drukklaar, toen de verschijning van een grote menigte van deze vogels in onze duinen onze aandacht in beslag nam. Begin mei van dit jaar (1863) werden rond Zandvoort families van 6-14 individuen gezien, die zich soms tot troepen van dertig tot vijftig exemplaren verenigden.

Korte tijd na aankomst stootte men twee individuen op, die zich ophielden bij een nest, of meer een kuiltje in het zand, waarin zich twee eieren bevonden. Deze waren askleurig, rossig geschakeerd, en met bruine vlekken bedekt.

Op 17 juni slaagde men erin drie vrouwtjes te bemachtigen, die deel uitmaakten van een vlucht van circa veertig exemplaren. Twee daarvan bevinden zich in onze collectie. Ze waren zo wild, dat men moest schieten vanaf een afstand van bijna honderd meter met behulp van zeer grove hagel, waarmee men op ganzen pleegt te jagen. Het derde exemplaar, dat slechts aan de vleugel verwond was, werd levend gevangen en naar de dierentuin van Amsterdam gezonden. Helaas heeft ze daar slechts vijf dagen geleefd. Enige dagen later vond men op het strand bij Zandvoort een dood individu, dat helaas in te slechte staat verkeerde om nog enig wetenschappelijk doel te dienen. Op 5 september werden drie mannetjes en twee vrouwtjes gedood. Deze vogels waren in de rui, hadden daarom geen strepen en enkele slagpennen van het nieuwe kleed waren al aanwezig. Eén van de mannetjes werd in onze collectie opgenomen.

De Heterocliten die dit jaar in Holland werden gevangen, vertonen de volgende kenmerken: het mannetje onderscheidt zich door de meer verlengde strepen, de zeer oranje kleur van kop en keel en een meer uitgesproken roze onder de vleugels; hij heeft grotere en zwartere vlekken, en de borstvlak is donkerder. Tenslotte heeft hij over de buik een duidelijke band, gevormd door halvemaanvormige vlekken op de veren (zwart). Wij hebben waargenomen, dat de vrouwtjes evenzeer strepen op de vleugels en de staart hebben, hoewel de heer Delanoue (die de vogels in Tartarië observeerde) het tegen-deel beweert.

Het is opmerkelijk dat het mannetje en vrouwtje die kort na hun aankomst in Holland zijn gedood, zeer zuivere tinten hebben, terwijl de later geschoten exemplaren een vuil verenkled hebben. We weten niet wat de oorzaak is van deze verandering, die al gedurende hun korte verblijf aan onze kust optrad. Zouden we deze moeten zoeken in de aard van het duinzand, of in de neerslag van zouten afkomstig uit zee?

De leefwijze van de hoenders van de tweede invasie komt overeen met hetgeen we bij de eerste twee hoenders observeerden. De vogels verbleven weer op de meest droge en zandige plekken in de duinen, en ook op de akkers waar het jaar daarvoor aardappels waren verbouwd. Het voedsel bestond weer uit zaden van diverse planten. In de magen van onze vogels troffen we Dille, Ganzevoet en Hoornbloem aan. Deze laatste plant groeit in grote hoeveelheden in onze duinen; de Heterocliten slikkend de zaadkorrels geheel in (met schil). Ook zoeken ze de pas opengesprongen zaden van Wilde Boekweit, die ze opsporen door het uitkrabben van de grond. Ze houden ervan zich in het stof te wentelen, en wanneer ze in groepen vliegen, vliegen ze doorgaans in linie. Hun vlucht is luidruchtig, met snelle vleugelslagen.

Onze Aziatische gasten, die ons in mei en juni in groot aantal hebben bezocht, zijn inmiddels voor het merendeel verdwenen. Heden, de elfde september 1863, ziet men nog slechts een klein aantal families of afzonderlijke individuen. Een groep van 15 exemplaren houdt zich nog bij Zandvoort op, en veroorzaakt daar veel schade aan een veld Boekweit. Een tweede groep van 30 exemplaren is meer nomadisch en wordt de laatste dagen bij de woning van de jachttopziener waargenomen. De soort is eveneens in Friesland en Groningen waargenomen, alsook in Engeland en Denemarken. In het laatste land heeft ze zich zelfs voortgeplant.

Haarlem, september 1863.

Toevoeging bij het artikel over *Syrrhaptēs paradoxus*

De weinig talrijke vluchten Steppehoenders, die zich begin september 1863 in de duinen van Zandvoort bevonden, namen af door het het vertrek van enige onder hen, alsook door de dood van een twintigtal individuen, merendeels vrouwtjes, die achtereenvolgens door verschillende jagers in de loop van de herfst waren gedood; daardoor bevond er zich aan het eind van het jaar nog slechts een kleine familie bestaande uit vier exemplaren, en een geïsoleerd levend mannetje. Vanaf januari 1864 verdween de kleine troep; het mannetje bleef nog tot het eind van deze maand. Tenslotte werd een individu, waarschijnlijk hetzelfde exemplaar, op 13 februari nabij Noordwijkerhout gedood. Deze vogel bevindt zich in het Museum voor Natuurlijke Historie te Leiden. Het hoen was in de rui, net zoals de andere exemplaren die in de herfst waren gedood.

Haarlem, november 1865.